

УДК 657.412.7

ПЕНСІЙНІ ВИПЛАТИ З ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ОБЛІКУ

Адамик О.В.

У статті проаналізовано чинний порядок документального узгодження, взаємних розрахунків та обліку операцій з виплати пенсій та допомоги Пенсійним фондом України за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Автором запропоновано спосіб раціоналізації чинного законодавства та вказано шляхи реформування системи соціального страхування загалом.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсія, міжбюджетні розрахунки, облік.

ВСТУП

Чинна система соціального страхування включає в себе чотири фонди соціального страхування: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Не зважаючи на відмінні функції, покладені на них, всі вони взаємодіють між собою у процесі виконання бюджету. Зокрема, при виплаті пенсій і допомоги органами Пенсійного фонду, що фінансуються з інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Наприклад, відшкодуванню підлягають:

– суми пенсій і допомоги, виплачені особам, які достроково вийшли на пенсію у період до досягнення ними пенсійного віку, за рахунок Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

– ряд пенсій, що виплачуються громадянам по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, за рахунок Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Таким чином, Пенсійний фонд вимушений виконувати невластивні йому функції. Законодавчо встановлений порядок формування доходів бюджету ПФУ з коштів державного бюджету, державних цільових позабюджетних фондів та інших джерел, який покладає на Пенсійний фонд зобов'язання виплати пенсій незалежно від надходження коштів із цих джерел. Це сприяє невиконанню або відстроченню виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом Фонду та призводить до його розбалансування і відволікання коштів, призначених на виплату трудових пенсій.

Наприклад, у 2009 р. було виплачено 30708,4 тис. грн. пенсій і допомоги за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (далі – Фонд безробіття), що склало 0,02% бюджету ПФУ. За рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі – Фонд страхування від нещасних випадків) було виплачено 322 213,8 тис. грн., що склало 0,21% бюджету ПФУ на 2009 р. (рис. 1).

Як видно з рис. 1, протягом 2006-2010 р. відбувалось поступове зменшення коштів Фонду безробіття як у сумовому виразі, так і їх питома вага у структурі бюджету ПФУ. Динаміка коштів Фонду страхування від нещасних випадків показує, що якщо протягом 2006-2008 рр. відбувалося постійне скорочення виплат за рахунок вказаного фонду, то у 2009 та 2010 рр. йде їх стрімке зростання. При цьому, якщо до цього сума пенсій і допомоги, що виплачувалась з Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві була значно менша за виплати з Фонду безробіття, то у 2009-2010 рр. вони перевищили останні на 291505,4 тис.грн. та 300600 тис. грн. за відповідні роки.

Дослідженню діяльності Пенсійного фонду України та системи соціального страхування загалом присвячена значна кількість праць науковців та практиків. Зокрема проблеми функціонування системи соціального страхування висвітлені у працях С.І. Юрія, В.І. Стоян, О.С. Даневич [3], та ін.

Особливості роботи Пенсійного фонду висвітлено у публікаціях Б.О. Зайчука, О.Б. Зарудного [2], Белінської О.Г. [1] та ін. Проте авторами приділяється недостатньо уваги проблемам обліку діяльності таких органів виконавчої влади та міжбюджетних розрахунків між ними, зокрема.

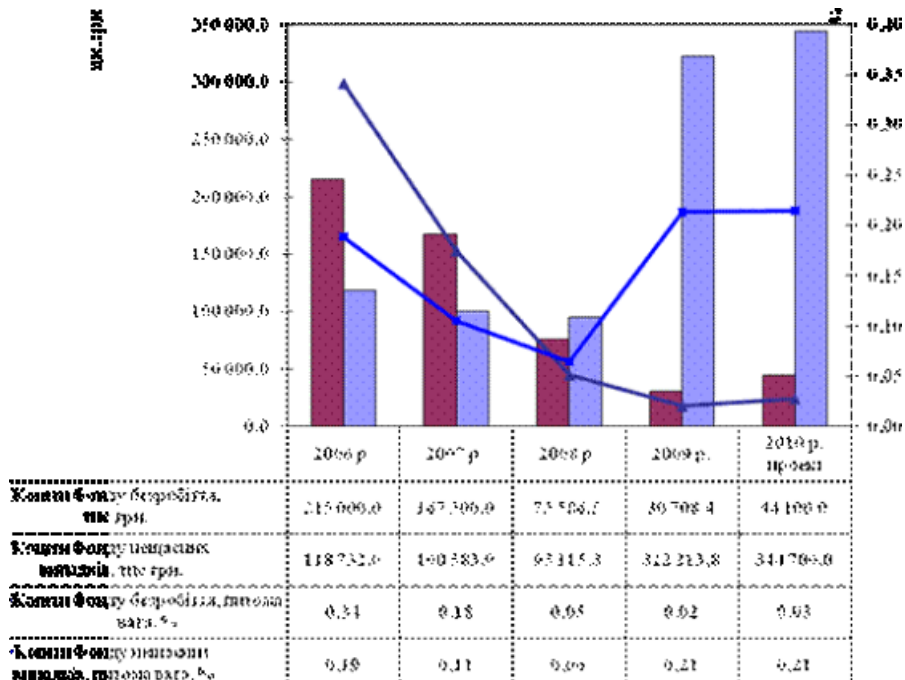

Рис. 1. Динаміка та питома вага коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та у бюджетів Пенсійного фонду України

Метою нашого дослідження є вирішення проблем раціональної організації міжбюджетних відносин фондів соціального страхування при виплаті пенсій і допомоги. Для вирішення цієї мети необхідним є вирішення наступних завдань:

– здійснити детальний аналіз діючого порядку узгодження, документальних зв'язків та руху коштів при здійсненні розрахунків між Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, а також Фондом страхування від нещасних випадків з

Пенсійним фондом України;

– виходячи з чинного порядку руху коштів та методики їх відображення в обліку раціоналізувати такі міжбюджетні розрахунки;

– вказати шляхи реформування міжбюджетних відносин фондів соціального страхування та системи соціального забезпечення загалом.

1 ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ З ФОНДОМ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ

Фінансування та виплата пенсій і допомоги здійснюється Пенсійним фондом за різними пенсійними програмами. Зокрема Закон України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 2.03.2000 р. № 1533-III визначає, що виплата пенсій особам, які достроково вийшли на пенсію у період до досягнення ними пенсійного віку здійснюється Пенсійним фондом України за рахунок коштів, що відшкодовуються Фондом безробіття.

Механізм відшкодування витрат, пов'язаних з виплатою пенсій особам, яким вони призначені достроково центрами зайнятості регулюється Порядком відшкодування Пенсійному фонду України з Фонду

загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних із достроковим виходом працівників на пенсію (затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Пенсійного фонду України від 6 серпня 2001 року N 331/39).

Виплата таких пенсій здійснюється на підставі письмового клопотання центрів зайнятості. Рух документів та коштів між центрами зайнятості та органом Пенсійного фонду здійснюється у такому порядку (рис. 2):

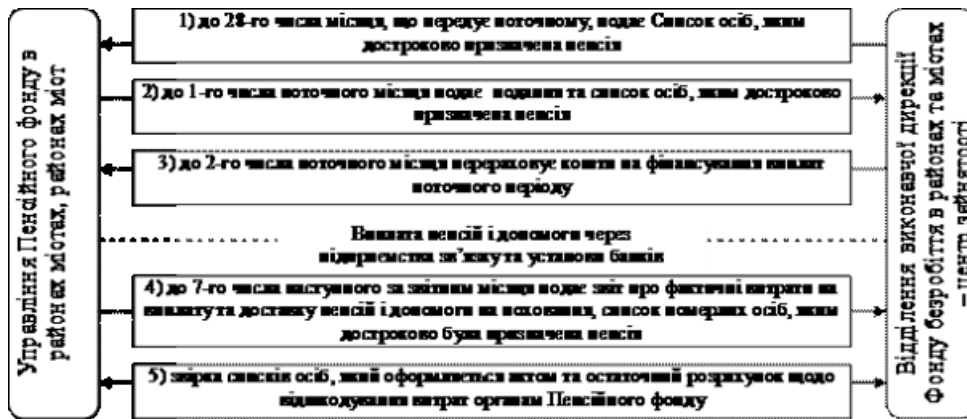

Рис. 2. Порядок узгодження та відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та допомоги за рахунок коштів Фонду безробіття

1) до 28-го числа місяця, що передує поточному, центр зайнятості подає органу Пенсійного фонду Список осіб, яким достроково призначена пенсія відповідно до Закону України „Про зайнятість населення” (від 1.03.1991 р. N 803-ХІІ);

2) до 1-го числа поточного місяця Пенсійний фонд подає до місцевого центру зайнятості подання та список осіб, яким достроково призначена пенсія;

3) щомісяця до 2-го числа місяця, у якому проводяться виплати, на підставі подання та списку осіб центр зайнятості перераховує органам Пенсійного фонду кошти на фінансування виплат поточного періоду в розмірі місячної потреби на ці виплати;

4) центри зайнятості проводять звірку списків осіб та остаточний розрахунок щодо відшкодування витрат органам Пенсійного фонду. Вона здійснюється на підставі:

- звіту про фактичні витрати на виплату та доставку пенсій і допомоги на поховання, що відшкодовуються із Фонду безробіття,
- списку померлих осіб, яким достроково була призначена пенсія відповідно до Закону України „Про зайнятість населення”.

Зазначені документи подаються місцевими органами Пенсійного фонду центрам зайнятості до 7-го числа місяця наступного за звітним. Результати звірки між вказаними територіальними органами фондів оформлюються актом.

Розрахунки органів Пенсійного фонду України з Фондом безробіття обліковуються на субрахунку 173/1 „Розрахунки з Фондом загальнообов'язкового державного соцстрахування на випадок безробіття”. По дебету субрахунку відображається формування заборгованості по виплаченим пенсіям і допомозі; по кредиту – погашення такої заборгованості. Типові операції по рахунку 173/1 „Розрахунки з Фондом загальнообов'язкового державного соцстрахування на випадок безробіття” представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 Типові операції розрахунків ПФУ з Фондом безробіття щодо виплати пенсій та допомоги

№	Зміст операції	Первинний документ, на підставі якого робить проводка	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1.	Нараховано пенсії і допомоги особам, яким достроково призначена пенсія	Подання та список осіб, яким достроково призначена пенсія	173/1	604/1
2.	Отримано кошти від Фонду безробіття для виплати пенсій та допомоги таким особам	Виписка банку	115	173/1
3.	Профінансовано виплату пенсій та допомоги вказаним категоріям пенсіонерів	Платіжне доручення	191	115
4.	Списано фактичні витрати з виплати пенсій та допомоги особам, яким достроково призначена пенсія	Акт звірення розрахунків по виплаті пенсій та допомоги (ф. В9-М)	224	191

Загальна схема руху коштів на рахунках бухгалтерського обліку в управлінні Пенсійного фонду України при здійсненні розрахунків з Фондом безробіття щодо виплати пенсій та допомоги може бути зображена наступним чином (рис. 3).

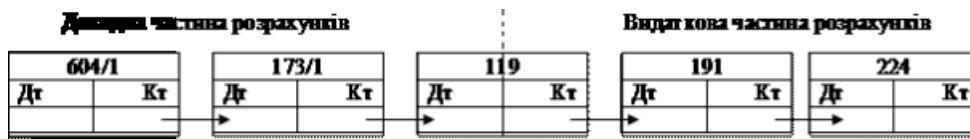

Рис. 3. Схема руху коштів на рахунках бухгалтерського обліку в управліннях ПФУ при здійсненні операцій з виплати пенсій і допомоги за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття

Необхідно зауважити, що як видно з рис. 3, схема руху коштів на рахунках бухгалтерського обліку зберегла основні принципи виконання бюджету, які діяли в органах ПФУ до 2004 р., коли виконання доходної та видаткової частини розрахунків між фондами здійснювалось безперервно на районному рівні. Кошти, призначені для виплати пенсій і допомоги за рахунок Фонду безробіття надходять на рахунки управлінь ПФУ районного рівня і безпосередньо на цьому ж рівні спрямовуються на пенсійні виплати. Документальне узгодження розрахунків та рух коштів за маршрутом „район – область”, а тим більше „область – центр” не відбувається.

2 ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ З ФОНДОМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ І ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ В ОБЛІКУ

Ряд пенсій виплачуються громадянам по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Механізм виплати таких пенсій регулюється Порядком відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (затв. постановою правління Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 04.03.2003 р. N 5-4/4).

Порядок визначає механізм відшкодування на централізованому рівні Фондом страхування від нещасних випадків Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Відшкодуванню підлягають наступні суми:

- сума основного розміру пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- щомісячна цільова грошова допомога на прожиття, якщо така надавалася пенсіонеру, який одержував вищезазначену пенсію;
- допомога на поховання сім'ї померлого або особі, яка здійснила поховання особи, яка отримувала вищезазначену пенсію;
- сума витрат Пенсійного фонду з виплати і доставки вищезазначених пенсій.

Суму витрат з виплати і доставки пенсій визначають органи ПФУ. Відшкодування Фондом страхування від нещасних випадків Пенсійному фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності здійснюється у наступному порядку:

- 1) відповідно до розрахованого розміру пенсій і допомоги та затвердженого календарного графіку здійснюються пенсійні виплати за рахунок коштів ПФУ;
 - 2) щомісяця до 10 числа місяця, наступного за звітним, органи Пенсійного фонду проводять звірку витрат за особовими справами потерпілих з відділеннями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків. Таке узгодження здійснюється на підставі:
 - списку осіб, яким виплачено пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, та
 - списку померлих осіб і осіб, знятих з обліку з інших причин, які отримували пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
 - 3) за результатами таких узгоджень складають акт щомісячної звірки витрат за особовими справами потерпілих, де визначають загальну суму витрат, що підлягає відшкодуванню. До 15 числа місяця, наступного за звітним, вказаний документ подають відповідним вищестоящим головним управлінням ПФУ в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також управлінням виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків;
 - 4) головні управління Пенсійного фонду та управління виконавчої дирекції Фонду страхування від нещасних випадків на підставі акта щомісячної звірки витрат, узагальнюють і узгоджують довідку про відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків Пенсійному фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності, та до 20 числа місяця, наступного за звітним, подають її вищестоящим органам відповідно до Пенсійного фонду та Фонду страхування від нещасних випадків;
 - 5) Фонд страхування від нещасних випадків на підставі довідки про відшкодування витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності, на централізованому рівні до 25 числа місяця, наступного за звітним, перераховує відповідні кошти Пенсійному фонду;
 - 6) Пенсійний фонд та Фонд страхування від нещасних випадків до 30 числа місяця, наступного за звітним, складають у двох примірниках акт про проведене відшкодування Фондом страхування від нещасних випадків Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності.
- Схема здійснення документального узгодження та взаємних розрахунків між Пенсійним фондом України та Фондом страхування від нещасних випадків за відшкодуванням здійснених виплат пенсій та допомоги по інвалідності надана на рис. 4.

Рис. 4. Порядок узгодження та відшкодування Пенсійному фонду витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та допомоги за рахунок коштів Фонду страхування від нещасних випадків

Як видно з рис. 4, документальне узгодження сум та взаємні розрахунки між ПФУ та Фондом страхування від нещасних випадків з виплати пенсій по інвалідності відбувається за усіма щаблями вказаних органів виконавчої влади: як за маршрутом „район – область”, так і „область – центр”.

Чинний порядок відшкодування пенсійних виплат Фондом соціального страхування від нещасних випадків порядок руху коштів знаходить відповідне відображення і на рахунках бухгалтерського обліку. Такі розрахунки здійснюються на субрахунку 173/5 „Розрахунки з Фондом соцстрахування від нещасних випадків на виробництві та проф.захворювань України”. По дебету субрахунку відображається формування заборгованості по виплаченим пенсіям і допомозі; по кредиту – погашення такої заборгованості. Типові операції по рахунку 173/5 „Розрахунки з Фондом страхування від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань України”, представлені у таблиці 2.

Таблиця 2 Типові операції розрахунків ПФУ з Фондом страхування від нещасних випадків щодо виплати пенсій та допомоги

№	Зміст операції	Первинний документ, на підставі якого робить проводка	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
В управлінні Пенсійного фонду на районному рівні				
1.	Управлінням ПФУ профінансовано за кошти Пенсійного фонду виплату пенсій та допомоги по інвалідності	Списки осіб	191	119
2.	Списано фактичні витрати на виплату пенсій та допомоги по інвалідності	Списки осіб	225	191
У виконавчій дирекції Пенсійного фонду				
3.	На підставі Акту щомісячної звірки, сформовано заборгованість Фонду страхування від нещасних випадків за фактом виплачених пенсій та допомоги	Акт щомісячної звірки	173/5	604/3
4.	Погашено заборгованість Фонду страхування від нещасних випадків перед виконавчою дирекцією ПФУ	Банківська виписка	115	173/5

Оскільки відшкодування витрат, пов'язаних з виплатою пенсій та допомоги за рахунок коштів Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві здійснюється на централізованому рівні, отже нижчестоящим органам Пенсійного фонду кошти на виплату таких пенсій та допомоги надходять у складі інших сум на фінансування:

Дт 119 „Інший поточний рахунок”

Кт 195 „Розрахунки по фінансуванню виплати пенсій та інших витрат”.

На наше переконання, чинний порядок відшкодування пенсійних виплат є громіздким, трудомістким та нерациональним. Кошти Пенсійного фонду відволікаються на невластиві йому функції терміном на місяць, а документальне узгодження між органами фондів відбувається тричі. Тому більш доцільним, на нашу думку, на сучасному етапі за умов дії чинного законодавства є взаємні розрахунки між фондами на районному рівні за схемою розрахунків з Фондом безробіття.

Загалом чинний порядок розрахунків з фондами соціального страхування, що не передбачає докорінного реформування системи соціального страхування доцільно підпорядкувати таким принципам:

– виплати пенсій та допомоги Пенсійним фондом з інших фондів соціального страхування повинні здійснюватися виключно на умовах авансових платежів останніх;

– документальне узгодження розрахунків та рух коштів між фондами повинен здійснюватися на районному рівні.

Проте такі заходи лише поверхнево вирішують вказані проблеми. Більш доцільним вирішенням є введення єдиного соціального внеску та реформування адміністративної системи фондів соціального страхування. На наш погляд система державного соціального страхування повинна мати наступні характеристики:

– важливо, щоб об'єднання фондів соціального страхування не було суто формальним, носило системний характер. Для цього необхідне об'єднання фондів в Єдиний соціальний фонд на базі Пенсійного фонду України та затвердження бюджету єдиного соціального фонду. Надходження та виплату коштів необхідно здійснювати за затвердженими програмами соціального страхування, які повинні передбачати відповідні джерела фінансування (частку єдиного соціального внеску) та напрями їх витрачання;

– Єдиний соціальний фонд повинен стати одноосібним адміністратором системи державного соціального страхування, який буде здійснювати обмін інформацією між програмами соціального страхування. Необхідним є створення єдиного реєстру платників, бази даних персоніфікованого обліку;

– єдиний соціальний внесок повинен мати статус позабюджетних коштів і сплачуватися на єдиний рахунок у Державному казначействі. Кошти повинні трансфертом надходити на цей рахунок, знаходитись там упродовж дня і до кінця наступного дня зараховуватися на рахунки департаментів відповідних видів страхування;

– створення Єдиного соціального фонду дозволить скоротити витрати на утримання системи соціального забезпечення за рахунок об'єднання департаментів та відділень на центральному та обласному рівнях з чотирьох до одного. При цьому на районному рівні відділи, що відповідають за доходну частину бюджету слід об'єднати, а відділи, що відповідають за видаткову частину бюджету поділити за програмами соціального страхування.

– контроль за сплатою Єдиного соціального внеску необхідно покласти на відповідні підрозділи управління Фонду на районному рівні, які повинні здійснювати нарахування внеску платниками за результатами поданої звітності та перевірку повноти та своєчасності їх сплати. Покладання таких функцій на органи Державної податкової служби, на наш погляд, не буде ефективним.

ВИСНОВКИ

Чинний порядок розрахунків з фондами соціального страхування є громіздким, трудоемким та нерациональним. Кошти Пенсійного фонду відволікаються на невластиві йому функції терміном на 1 місяця, а документальне узгодження між органами фондів різних шаблів управління може здійснюватися тричі. Це призводить до відволікання персоналу ПФУ при здійсненні нарахувань пенсій і допомоги, обліку та контролю таких сум, а відтак до збільшення адміністративно-управлінських витрат.

Система соціального страхування потребує докорінного реформування шляхом введення єдиного соціального внеску, який повинен зараховуватися до Єдиного соціального фонду, створеного на базі Пенсійного фонду України. Такі кошти повинні мати статус позабюджетних коштів та перерозподілятися в межах України відповідно до затверджених соціальних програм.

Певні проблеми адміністрування коштів пенсійного забезпечення вносить перспектива запровадження Накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та перетворення Пенсійного фонду України з центрального органу виконавчої влади на самоврядну неприбуткову організацію, що потребує додаткових наукових пошуків у даному напрямі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська О.Г. Державне управління видатками Пенсійного фонду України // Автореф. дис... канд. ек. наук: 25.00.02. – К.: Українська академія державного управління при Президентіві України. – 2003. – 20 с.
2. Пенсійний фонд України: організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування / [Зайчук Б.О., Зарудний О.Б., Березіна С.Б., Александров В.Т., Недбаєва С.М.]. – К.: „АВТ”, 2006. – 1056 с.
3. Юрій С.І. Казначейська система: Підручник / Юрій С.І., Стоян В.І., Даневич О.С. – 2-ге вид. змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 818 с.

Адамик Оксана Василівна, к.е.н., доцент кафедри обліку в бюджетній та соціальній сфері Тернопільського національного економічного університету